

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

BOSNA-HERSEK'TE TÜRKÇE BASIN: TARİK TURKISH PRESS IN BOSNIA AND HERZGOVINA: TARİK

Sibel BAYRAM*

Öz

Kitle iletişim araçlarının tarih boyunca en etkili olduğu, insanlar ve devletler arasındaki ilişkileri etkilediği yadsınamaz. Kitle iletişim araçları bilginin taşınmasına, saklanmasına olanak sağlar. Önemli bir iletişim aracı olan gazeteler insanların haber almasını sağladığı gibi milletlerin, dünyayı tanımalarını ve çeşitli konularda yönlendirilmelerini sağlayan güçlü bir araç olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

1463 yılında Bosna-Hersek'in, Osmanlı topraklarına katılıp Rumeli eyaletine bağlı bir sancak olması Bosna-Hersek ve Osmanlı arasında yüzyıllarca sürecek etkileşimin başlangıcı oldu. Bu etkileşim siyasi-dini-kültürel-edebiyat alanlarında başta olmak üzere devam edip günümüze kadar geldi. Bu etkileşimi basın dünyasında da görmek mümkündür. 1 Kasım 1831 yılında Takvim-i Vakayi adlı ilk Türkçe gazetenin yayın hayatına başlamasıyla birlikte basın dünyası hareketlenmiş olup bu gazeteyi başka gazeteler takip etmiştir. Gazetelerin basımı sadece İstanbul'da olmayıp, Balkanlarda da gerçekleşmeye başlamış, yayımlandıkları bölgenin kültür, siyasi hayatını etkilemiştir. Bosna-Hersek'te 1908 yılında yayın hayatına başlayan Tarik gazetesi önemli bir rol üstlenmiş olup hem Bosna-Hersek hem de Müslüman dünyasının siyasi, kültürel boyutunu yazılarında yansıtmıştır. Tarik gazetesindeki Boşnakça metinlerin yanı sıra Türkçe metinlerin bulunması Türkçenin o dönemde halen etkinliğini koruduğunun bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Tarik, Basın, Eğitim, Din.

Abstract

It was beginning of the interaction to be continued for centuries between the Bosnia and Herzegovina and Ottoman that Bosnia and Herzegovina joined the Ottoman lands and it is a flag associated with Rumelia State in 1463. This interaction proceeded and came until today notably in the political, religious, cultural and literature spaces. It is possible to see this interaction in the press world. With the beginning of the first Turkish newspaper named Takvim-i Vakayi (Calendar of Facts) in 1 November 1831, the press world activated and other newspapers followed this newspaper. Pressing newspapers are not only in Istanbul but also in Balkans affected political and cultural life of the area which they published. Tarik journal which began its broadcasting life in 1908 in Bosnia and Herzegovina had an important part and reflected political and cultural domain both Bosnia and Herzegovina and Muslims in its writings. Tarik journal does not only include Bosnian texts but also Turkish texts and it is a symptom that Turkish still protects its efficiency in that period.

Keywords: Tarik, press, Education, Religion.

Giriş

1448 yılında Gutenberg matbaası, ilk matbaa kabul edilirken, İstanbul'da ilk defa 1493 yılında Yahudiler tarafından matbaa getirilmiştir. Bosna-Hersek'te de başlangıçta matbaa gayrimüslimlerin elinde gelişmiştir. 1463 yılında Osmanlı topraklarına katılmasıyla Bosna-Hersek'teki kültürel hayat gibi yönetim de değişmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi ile birlikte Vilayet sistemi getirilmiş ve Bosna-Hersek, bir vilayet olmuştur. Bu vilayetlere birer mektupçu da atanmış olup her vilayette bir matbaanın kurulmasına karar verilmiştir. *Başlangıçta vilayetlerin ihtiyacı olan evrakları ve salnameleri basan bu matbaalar, zaman içinde halkın özel taleplerine de cevap vermeye başlamış ve nihayet hem resmi vilayet gazetelerinin hem de özel yerel gazetelerin basıldığı matbaalar haline gelmiştir* (Akt. Seyhan, 2013:142).

Bu vilayet matbaaları bölgenin kültürel hayatında etkili olmaya başlamış, sadece Türkçe metinler değil yerel dilde de metinler basılmaya başlanmıştır.

Bosna Hersek tarihinde ilk matbaa, vilayet matbaasından yaklaşık 350 yıl kadar önce, 16. Yüzyılda (1519-1523) Goražda yakındalarındaki Donji Sopotnik kasabasındaki Aziz Büyük Gregorija tapınağında kurulmuştur. 1448'de Mainz'da kurulmuş olan ve Latin Harfleri ile baskının yanında Ortodoks dini metinlerini de Kiril Alfabesinde basan Gutenberg matbaasının, Avrupa'nın ilk matbaası olduğunu göz önüne aldığımızda, ondan 70 sene sonra kurulan bu matbaanın, Bosna Hersek kültür tarihi için çok önemli bir yere sahip olduğu açıktır (Akt. Seyhan, 2012:104)

Bosna-Hersek'te ayrıca Tiskara Katoličkog Poslanstva, (Katolik Misyonerler Basımevi) adıyla da bir matbaa olup ikinci matbaa ise Mostar vilayet matbaasıdır. Bununla birlikte uzun süre basım başka ülkelerde gerçekleşmiştir. Ortodokslar kitaplarını, Belgrad'da Katolikler Venedik, Padova'da Müslümanlar ise İstanbul, Kahire'de basmışlardır. İlk basılan Bosna kitabı ise Tarih-i Bosna kitabı olup İstanbul'da basılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Düzce Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü.

1861-1869 yılları arasında Bosna'da vali olarak görev yapan Topal Şerif Osman Paşa, Bosna tarihinde önemli bir role sahiptir. Gazi Hüsrev Beg'den sonra en fazla etkili olan Türk yöneticisidir. Onun ısrarı sayesinde Bosna'da Vilayet matbaası kurulmuş, vilayet salnamesi yayımlanmaya başlanmıştır. Topal Şerif Osman Paşa, matbaa konusunda deneyimli İğnjat Sopron'u Saraybosna'ya davet etmiştir. Sopron'un matbaasında eserler basılmışsa da bir süre sonra Topal Şerif Osman Paşa bu matbaayı satın alıp resmileştirmiştir. Türkçe metinleri basmak için İstanbul'dan Arap harfler getirilmiştir. Sopron harflerin Saraybosna'ya gelişini şöyle anlatır: "Uzun süredir beklenen Türkçe harfler, onları düzene koyacak Mürettip Kadri Efendi ile birlikte İstanbul'dan ulaşmıştır. Ayrıca Orşevo'dan gelmesi gereken diğer baskı malzemeleri de yakında gelecek ve böylece vilayette sabırsızlıkla beklenen ve şimdiye kadar binden fazla abone edinilen gazete Boşnakça-Türkçe olarak yayınlanmaya başlayacaktır. (Akt. Seyhan, 2013:142) Bosna'daki basın hayatına baktığımızda, 1850 yılında Boşnakça yayımlanan Bosanski Prijatelj, Bismillah, İğnjat Sopron tarafından çıkartılan Bosanski Vjestnik, ilk resmi Türkçe gazete Bosna, ilk özel Türkçe gazete Gülşen-i Saray (Sarajevski Cvijetnik) gazeteleri karşımıza çıkmaktadır. Gazeteler, Boşnakça dilinin öğretimi konusunda milli bilinci oluşturmak için çaba sarf etmişlerdir. Aslında *Alhamiyado* edebiyatı içerisinde değerlendirilmektedirler. Arap harfleriyle yazılan Alhamiyado edebiyatı Osmanlı'nın Bosna'ya gelişinden sonra ortaya çıkmış ve uzun bir zaman diliminde oluşmuştur. *Ne zaman başladığı tartışmalı olmakla birlikte 17. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın sonları, daha doğrusu 1878 yılı arasında gelişen ve Alhamiyado (Aikamiyado) diye adlandırılan, Boşnak dilinde Arap harfleriyle yazılan edebiyattır.* (Daşcıoğlu, 2006:2) Bu edebiyatın en önemli örneklerinden biri de Potur Şahidiye (1631) isimli ilk Türkçe-Boşnakça manzum sözlüğüdür. Eser, Mehmet Hevayi Üsküfi (1601-1651) tarafından yazılmış olup önsözünde özellikle Boşnak olduğunu ve Boşnakçanın diğer dillerden çok ayrı bir dil olduğunu vurgulaması dikkate değerdir. *19. yüzyıl Balkan halkları için milli kimliğin inşası, milliyetçiliğin yayılması ve milliyetçi-ayrılıkçı ayaklanmaların gelişmesi dönemi oldu. Bu milli uyanışın sekiz temel kaynağı vardı: (1) 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkan ülkelerinde ticaret ve imalat ile uğraşan bir burjuva sınıfının ortaya çıkması. (2) Toprak beylerinin (özel çiftlik sahipleri) Osmanlı merkezi yönetimi karşısında güçlenmesi. (3) Zengin aile çocuklarının Batı Avrupa üniversitelerinde eğitim görüp milliyetçi ve liberal düşüncelerle tanışmaları. (4) Fransız Devrimi'nin ve ardından Napolyon'un Balkanlar'a milliyetçi ve liberal düşünceleri sokup yayması. (5) 18. ve 19. yüzyıllar boyunca Balkan köylülerinin yoksullaşması ve bundan dolayı Osmanlı yönetimine tepki gösterip kendi ulus-devletlerini kurmak için mücadeleye girişmeleri. (6) Balkan kiliselerinin ve din adamlarının milliyetçiliği desteklemeleri, yaymaları ve ayrılıkçı hareketlere destek vermeleri. (7) Osmanlı merkezi yönetiminin Balkanlar üzerindeki otoritesini yitirmesi ve böylece bölgede bir otorite boşluğunun ortaya çıkması. (8) Avrupalı büyük güçlerin Balkanlar'a hâkim olmaya çalışmaları ve bu amaçla bölgedeki milliyetçi-ayrılıkçı grupları desteklemeleri* (Sancaktar,2011:32).

1878 yılından sonra özellikle Arap harfleriyle Boşnakça dilinde gazetelerin yaygınlaşması da bu milliyetçi hareketlerin bir sonucudur. Boşnaklar kendi dillerine sahip çıktıkları ve millet oldukları vurgusunun sık sık yapıldığı çocukların özellikle önce kendi dillerini çok iyi kavramaları gerektiği ifade edilir. Matbaa ise bu düşünceler için birer araçtır. Bu konuda Hacı Mehmed Džemaludin Čaušević'in katkıları yadsınamaz. Hem Tarik hem de Muallim gazetelerinin yayımlanmasını sağlamıştır. *Arap alfabesinin Boşnak diline uygulanması yönünde kimi çabalar olmuştur, örneğin, Boşnaklar'ın Reisulüleması Hacı Mehmed Džemaludin Čaušević, bu alanda en somut sonuca varmıştır. Onun, Arap harflerinin Boşnakçaya uygun kimi şekilleri kabul edilmiş ve bunlar Birinci Dünya Savaşına kadar Boşnakların yayınladıkları dergi ve kitaplarda kullanılmıştır* (Kaya, 1997:17). Ancak Avusturya-Macaristan döneminde Arap harflerinin yanında Latin alfabesinin de yaygınlaştığı görülür. 1918 yılından itibaren ise tamamen Latin alfabesine geçilmiştir.

Tarik, Muallim Misbah, Yeni Misbah gazeteleri de Arapça harfler kullanılarak yayımlanmış gazetelerdir. Bu gazetelerde hem Boşnakça hem de Türkçe metinler bulunmaktadır. Bireyin, toplumun milli, dini, kültürel kimliğini güçlendirmek için yayın hayatına başlanıldığı, her fırsatta vurgulanmıştır. Dernekler, siyasi partiler gibi toplum üzerinde etkili olmuşlardır. Bu gazetelerde oldukça renkli sayfalar mevcut olup edebiyat (şiir, hikâye), sanat, din, sosyal hayat alanlarında kadının rolü, muallimlerin durumu, eğitim, dönemin siyasi olayları, Türkiye'ye olan göçü, Müslüman dünyasını didaktik bir dille anlatılmıştır. Bu gazetelerden ilki Tarik'tır. Tarik gazetesinde Arapça harflerle Boşnakça, Türkçe ve Arapça metinler bulunmaktadır. Başlangıçta sadece Arap alfabesiyle yayın yapan Tarik gazetesinde daha sonra Latin alfabesinin de kullanıldığı görülür.

1. Tarik Gazetesinin Künyesi:

Tarik gazetesinin ilk sayfasında aşağıdaki künye bilgileri verilmektedir. Formatı: 24x16 cm.

Godina 1.

Broj 1.

str. 1.

1. broj; 1. godina

Tarik izlazi svakog mlađaka

Cijena mu je na godinu 3 krune, pojedini brojevi 30 helera;
Adresa: Uredništvo Tarika – Sarajevo
Za oglase plaća se za cijelu stranu 20, a za pola strane 10 kruna;
Preplate i pisma šalju se na «Uredništvo Tarika – Sarajevo»
List za pouku i zabavu
U Sarajevu, 1. džumadel-ula 1326.; 1. juna 1908.

Yıl: 1

Numara:1

Sayfa:1

Tarik her ay çıkmaktadır

Ücreti: Yıllık 3 Krun, her sayı 30 Kuruş

Adres: Tarik redaksiyon, Saraybosna

İlan için tam sayfa 20, yarım sayfa 10 Krun

Ücreti ve ilan metnini tarik Redaksiyonuna gönderin

Eğlence ve eğitim gazetesi

Saraybosna/1 Haziran 1908. (Tarik, I/1908, s.1,s.1)

2. Tarik Gazetesinin İçeriği:

İlk sayfada Türkçe 'ilmi ve edebi gazete' ibaresi kullanılmıştır. Ayrıca ihtar bölümünde 'ihtar: Bosna-Hersek haricindeki yerler için Tarik'in senelik abonesi bir krundur.' Türkçe cümlesiyle devam etmektedir. İçindekiler (Sadrzaj) başlığından sonra aşağıdaki Türkçe metin bulunmaktadır:

2.1. Ricâ-yı Mahsûs

Ma'ârif-i İslâmiyye ta'mîmi bâbındaki himmet-i aliyyelerine istinâden "Tarîk"ımızın bir kaç adedi nâm-ı 'âlinize gönderildi. Lutfen oradaki ehîbbânız arasında tevzî ve bedel iştirâkleri ba'de'l-istihsâl bu tarafa isâl ve müşterek olacak zevâtın esâmîsini ta'yîn etmek hususunda bezlmürüvvet buyurmaları mütemennâdır. Masârif-i tab'iyye hesabıyla "Tarîk"ın bedel-i iştirâki pek dîn, senevi yalnız üç beş kurondan ibâret olmakla vereside bırakılmaması husûsuna itinâ edilmek mukarrerdir.

İdâre

Kim ki bismillâh ile bir kara eyler ibtidâ

Hayr ile itmâm eder ol kârı elbette Hüdâ

İşte "Tarîk" da nâm-ı Hudâyı anarak arz-ı vücûd ediyor, sinisini hayr-hâhân-ı İslâm'a açıyor, Erbâb-ı hamîyyetin, ashâb-ı mürüvvetin 'innel müminel uhvetün' (Bütün müminler kardeşler.) merkezinde tecemmü' eylemesi bâbında duâlar saçıyor ve deru'hte eylediği vazîfe-i mukaddese ifâsına başlıyor. Memleketimizde Arap hurûfunu tanıyan pek çok ve fakat Arapça, Türkçe veya Fârisîce bilen gayet az olmakla böyle bir gazeteye yani Arap hurûfuyla Boşnakça bir cerîdeye çoktan beri ihtiyâc-ı şedîdimiz var idi. Memleketimiz ahâlî-yi müslimesi Latin, Kiril hurûfuyla neşr olunan müteaddid gazeteleri okuya okuya bu iki yazı da kesb-i meleke eyledikleri gibi ba'de-mâ Tarîk'ın kırâatı sâyesinde dahi mekâtipte kazandıkları hurûf-ı Arabîyye bilgiliklerini arttırarak umûm akvâm-ı İslâmiyye meslek lâzımü's-sülûkuna yanaşırlar. Tarîk'ın maksad-ı aslîsi bu ise de arasına Türkçe, Arapça ve Fârisîce makalât getirmekten kendini men' idemeyecektir.

Her şehîr-i Arabînin ibtidâsında çıkacak olan bu cerîdenin başlıca ilmî edebî olması musammem ise de ahvâl-i 'âlemden bâ-husûs 'âlem-i İslâm'dan her vakit bir hulâsa getirmeye say ve gayret edecektir. 've min Allahü tevfik aled ve aleyhüd teklâm'(Tarik, I/1908, s.1,s.1)

Türkçe metinden sonra *Sevgili kardeşler (Draga Braćo)* hitabıyla başlayan baş yazıda Tarik gazetesine neden ihtiyaç duyulduğu anlatılmaktadır. Tarik gazetesinin yayınlanma amacı, programı, izleyeceği yol, içerisinde hangi metinlerin olacağı okuyucuya ifade edilmektedir. Boşnakça yazılmış olan bu metinde Anadolu'daki bir çobanın hayat hikayesinden örnek verir ve maddi imkansızlıktan dolayı sadece bir yıl okula gittiğini ertesi yıl okulu bıraktığını ancak onun torbasına bakıldığında ekmeğin yanında bir de bir kitabı olduğunu, eğitimi için bu bir kitabın yeterli olduğunu söyler. Çünü bu dini kitap onun ana dilinde Türkçe yazılmıştır. Şimdi ise bize bakalım diyerek okula giden Boşnak çocuğun, dini bilgileri kendi ana dilinde öğrenemediği için zorlandığını, Türkçe dini bilgileri öğrenmeye çalıştığını ancak erken yaşta başka bir dilde eğitimin faydalı olmayacağını belirtir. Bu yüzden on iki yaşına kadar Boşnak çocuğun kendi dilini iyice öğrenmesini daha sonrasında ise Türkçe öğrenmesi gerektiğini söyler. Başka dilde dini eğitim aldığı hem Türkçeyi hem de dini bilgileri tam olarak anlamadığını vurgular. Herkesin kendi dilinde daha iyi bir eğitim aldığı söyledikten sonra Tarik gazetesinin Boşnak Müslümanlara dini bilgileri vermek, eğitmek için çıktığını aynı zamanda eğlenceli köşelerinin de olduğunu belirterek saf, açık bir Boşnakça ile metinlerin yazılacağını böylece herkresin anlayabileceği, din, terbiye konularında çok şey öğrenebileceği bir gazete olma hedefinde olduklarını ifade eder.

Ülkenin her yerinde medrese olmadığını, herkesin okuma imkanı olmadığını Tarik gazetesi sayesinde okuma imkanı olmayan insanların eğitimine katkıda bulunacaklarını, özellikle medresedeki muallimler için de rehber öğretici metinler içereceği belirtilir. Gazetenin on altı sayfadan oluşacağı yazılarak, gazetenin ilk sayısında tanıtım yapılır. Gazetenin tanıtımı yapıldıktan sonra Türkçe şu beyite yer verilmiştir:

"Çalıştır oğlunu tahsile bunda olma gafil

Sana lanet okur zira kalırsa sonra cahil" (Tarik, I/1908,s.I s.4)

Gazete *Naši Mektebi (Bizim Mektepler)* başlığıyla Boşnakça dilinde devam edip o dönemde vefat eden muallimlerin isimlerini sıralayıp eğitim programından bahsedilir. *Islamski Velikani (İslam Büyükleri)* bölümü her sayısında yer alıp İslam büyüklerinin hayatından söz eder. İlk sayıda, Hazreti Abdullah bin Ömer konu edilir. Gazetenin bir de Zabavni Dio (Eğlence Bölümü) bulunmaktadır. Bu bölümde, her sayıda küçük hikayelere yer verilir. İlk sayıda beş küçük hikaye anlatılır. Sonrasında gelen *Pogled Po Svijetu (Dünyaya Bakış)* adlı bölümde ise o dönemin önemli haberleri konu edinilir. Özellikle Osmanlının siyasi olayları, savaşları, diğer ülkelerle olan ilişkileri anlatılır. İlk sayıda Balkanlardaki toprak kaybını, Balkanlardaki milletlerin ayaklanmalarını görmekteyiz.

Gazetenin ilk sayısı sahibinin, yazarının adı ve adresi verilerek sona erdirilmiştir. Gazetenin sahibi Hadži Fehim-efendija Kučukalić'dır. Kučukalić, Saraybosnalı bir tüccardır. Baş editörü ise Mehmed Džemaludin Čaušević'tir. Čaušević, (1870-1938) tanınmış bir ilahiyatçı, eğitimcidir. Daha sonra ise reisulülema olmuştur. "*Čaušević, istaknuti teolog i pedagog i kasniji reis-ul-ulema, koji je Tarik pokrenuo sa sasvim određenom namjerom.* (Hasanović,2010:83) "

"Vlasnik: Hadži Fehim efendija Kučukalić;

Urednik: Mehmed Džemaludin Čaušević

Islamska dionička štamparija u Sarajevu." (Tarik, I/1908, s.I,s.16)

Diğer sayıları da bu düzende devam eden Tarik gazetesinde ayrıca zaman zaman gençlerin dini konularda bilinçlenmelerine yönelik şiirlere de yer verildiği görülür. Bununla birlikte edebi metinlerin sayısı oldukça azdır. İkinci sayısında *Čuj Mladići (Dinleyin Gençler)* şiiri yine bu yöndedir. Birinci yıl çıkan Tarik gazetesinde toplam üç şiir bulunmaktadır. İkinci şiir Mome Rodu (Akrabam), üçüncü şiir olarak da bir kaside olduğu görülmektedir.

Eğlence bölümünde ise yirmi halk hikâyesi bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca anekdotlar, bilge sözler bulunur. İlerleyen sayılarında Dedenin Menkibeleri (Dedini Menakibi) bölümü de yer alır. İslami bilgilerin yanında Türkçeden çeviriler de bulunmaktadır, Arapçadan çeviriler, Türkçeye göre daha az yer kaplamaktadır. İlk çeviri Sırat-ı Müstakim dergisinden yapılmıştır. Hac takviminden de bahsedilmiştir. Müslüman dünyasının geri kaldığı, Müslüman dünyasının ilerlemesi gerektiğini, bunun için de nasıl bir yol izleneceği sık sık dile getirilmiştir. Ayrıca kız çocuklarının eğitiminden, Bosna-Hersek'teki medreselerin durumundan da bahsedilmiştir.

Gazetede en çok işlenen diğer bir konu da hicrettir. 1. Hicret ne zaman gereklidir? 2. Hz. Peygamber ne zaman hangi şartlarda hicrette bulundu? 3. Biz o dönemki şartlarda bulunmuyoruz 4. Müslüman bir devletin hâkimiyeti altında yaşamak hiçbir zaman günah değildir, bu durumda hicret neden gerekli olsun? 5. Hicrete ön yargılı yaklaşan ve ben yapamam deyip burada kalan kardeşler diye hicretle ilgili konular ayrılmaktadır. (Hasanović, 2010:91) Hicrete bu kadar yer verilmesinin nedeni baş gösteren göçtür. Osmanlının çekilmesi, Avusturya-Macaristan hakimiyetinin başlamasıyla birlikte nüfus hareketliliği başgöstermiştir. *Müslüman nüfusun yoğun bir şekilde hicret etmeye başlaması neticesi bölgedeki dengelerin bozulacağından korkan Avusturya-Macaristan idaresini önlemelr almaya sevk etmiş ve Bosna uleması içerisinde hicretin engellenmesine yönelik risaleler yazan yazarları desteklemiştir. Diğer taraftan işgalin geçici bir süre olduğuna inanan Osmanlıyı alarına geçirmiştir. Bölgedeki etkinliğini yitirmek istemeyen Osmanlı başlarda göçü kısmen de olsa desteklerken kısa süre zarfında göçün engellenmesine yönünde kararlar almaya girişmiştir.* (Furat, 2013:21)

Gazetenin başyazarı Mehmed Čaušević olmakla birlikte Mehmed Seid ef. Serdarević, Murad ef. Hajrović, Ahmed ef. Mahinić diğer yazarlarıdır. Tarik gazetesinin ikinci yılındaki ilk sayısında 'İkinci Yılın Başında' (Na Početku Druge Tarikove Godine) yazısında Allah'ın yardımıyla ikinci yılında da devam ettiklerini, geçen yılda kuruluş amaçlarını gerçekleştirdiklerini, programlarına sadık kaldıklarını, şimdi artık ülkenin her yerinde çıktığını, yayıldığını, yine Arap harfleriyle dini metinlere devam edeceği belirtiliyor. İslam dinini öğrenmek için bunun bir fırsat olduğunu, bu yıl da yine İslam dünyasından haberler vereceklerini, özellikle çok sıkı bağlı oldukları Osmanlı Hilafetinden de haberler olacağı ifade ediliyor.

Tarik'ın ikinci sayısında aşağıdaki Türkçe metin bulunmaktadır.

Tasdir-i nemikaya bendenizi icbâr eden sâik hem hâtır-ı 'âlilerini istifsâr, hem de bir vesile ile memleketimiz müslümânlarının ahvâl-i umûmiyelerini düşünmekten mütevellid hasbihâl arzûsudur. Nâm-ı bülend-i 'âlem-i İslâmiyetin her köşesinde kemâl-i ihtirâm ile yâd edilmekte olan İsmail Bey Gaspırsinski, birkaç gündün beri İstanbul'da bulunmaktadır. Müşârî'n-ileyh tarafından i'tâsı birkaç gün gazetelerle ilân

edilen konferansı dinlemek ve o mücâhid-i şehîri görmek niyetiyle Fevziye kırâathanesine gitdim. Kırâathane hıncahınc dolduktan sonra resm-i takdîm ve nutuk iftâhu Ahmet Midhat Efendi tarafından ifâ edilip müşârü'n-ileyh konferans i'tâsına başladı.

Kurûn-ı evveli ve akvâm-ı kadimededen bahs ile Arap, Türk nâmını taşıyan iki kavm-i necîbin neşri ma'ârif ve medeniyete ibrâz ettikleri hüdâmâtı ta'dâd ve bu iki unsurun müstakbelde de çalışarak ümmet-i nâciye için kavî bir istinâdgâh olacakları ma'mûl-ı kat'î olduğunu teşrihten sonra tadrîsât-ı ibtidâi'yye-i İslâmiyyeye girdi. Memâlik-i mütemeddedeki mekâtib-i ibtidâiyye ile talebe adedini ve sarf olunan milyonlar mikdârını beyandan sonra Türkiye'de dahi nüfûs-ı İslâmiyye yirmi milyon olduğuna göre haddi asgari yirmi bin ıslah edilmiş mekâtib-i ibtidâiyyenin lüzûmuna ve derslerin sûret-i takîbine dâir bast-ı mütâla'ât etti. Sözüne devam ile: "Elyevm Rusya'da dokuz bin İslâm mekâtib-i ibtidâiyyesi mevcûd ve fakat bunun üç bini Avrupa usûlü üzere ıslâh edilmiştir. Muallimin maâsâtı dört ila altı yedi liradır. Mekâtib-i mezkûra masârif-i seneviyesi dört yüz elli bin liradır. Bu meblağı ne hükümet, ne belediye, ne de evkâf tesviye etmiyor. Ahâlinin kise-i hammiyyetine mahmûl ve ahâli dâhî ma'a'l- memnûniyye muntazamân bu iâneyi vermektedir. Başlıca dersler sûret-i mükemmelede tertîb edilmiş sarf ve nahiv kitâblarıyla Türkçe, Rusça lisânları, târih-i İslâm vesâir mübâdî-i 'ulûmu tahsilden sonra talebe çıkıyor. Fakat orada dört sene zarfında kesb ettiği sermâye ile Rus ve Osmanlı idâdiye (gimnaziya) lerinden hangisine isterse dâhil olabiliyor." Tafsîlâtını verdikten ve Rusya müslümânlarının ahvâl-i umûmiyesinden bahs ettikten sonra konferansına hitâm verdi. Hâtimesinde mutevverü'l-İslâm-ı umûmiyyenin Türk ve İrân ahvâl-i sükûnet bulduktan sonra yakında İstanbul'da vuku' bulacağını tebsîrden sonra medîd alkışlar arasında sahneden çekildi. Şu beyânât-ı müfîde istiğrâk derecesinde bir dikkat ile istimâ' eden bendenize gelince böyle birtakım mücâhidin-i âliyyenin ortaya atılıp 'âlem-i İslâmı dalmış olduğu hâb ve gafletten ikâza çalıştığını ve her yerde asâr-ı intibâhın belirlemekte olduğunu görmekten mütevellid 'azîm bir inşirâh ve mesrûriyyet içinde bir taraftan da bizim zavallı Bosna ahâli-i İslâmiyyesi bir kısmının o derin yevm-i gaflet ve ta'assubta horlamakta ve münevverân-ı 'Arabîyye itlâkına sezâ Avusturya mekâtibinde ikmâl-i tahsîl etmiş kısm-ı diğerinin ise bu kitle-i umûmiyye-i İslâmiyye'den hatve-be-hatve tebâ'id etmekte olduklarını düşündükçe derin bir ye's ve fütûra müstağrik oluyorum.

Sürûr ile ye's gibi iki hiss-i mütezâddın arasında tazyîk edilirken hâtırına zât-ı 'âliniz geldiniz. Fazl ve 'irfânınız 'ulûm-ı İslâmiyye vesâiredeki vukûf nâmınızı hemşehrîlerimizin intibâh ve terakkîsine masrûf himemât-ı âliyyenizi ıslâh-ı mekâtib ve medâris husûsundaki şiddetli arzu ve gayretinizi ma'ârif-i İslâmiyye neşr ve ta'mimde olan teşebbüsât-ı 'azm-i perverânenizi düşündüm, Düşündüm de mütesellî oldum. Mütesellî oldukça vatandaşlarımızın istikbâline daha emin bir nazarla bakmaya başladım ve kalben afiyetinizin devamı, ömrünüzün bekâsı niyât ve temenniyât-ı âliyyelerinizin hayyiz-i husûle gelmesi bi'l-cümle teşebbüsâtınızda muvaffakiyetinizin husûlu hakkında hâlisâne dualar ettim.

Şüphesiz birçok müşkilâta tesâdüf ediyor ve edeceksiniz, hatta hakâret gördüğünüzü de biliyorum. Fakat yine siz Yusuf olun ve Yusuf gibi ihvâna hizmet edin de isterlerse "lakad- asarekellah, inna kenna hatiin" demesinler i'tirâf ve isti'fâ-yı kusur etmesinler. Vaki'â bunları söylemek haddimin fevkünde olduğunu biliyorum fakat iktihâm etmekte olduğumuz müşkülât-ı seyyi'esiyle ye's ve fütûra ducâr olmamanızı kemâl-i şiddetle arzû ettiğim için ol vech ile öyle marûzâtta bulundum nitekim Mithat Efendi nutk-ı iftitahiyyesinde Gasprinskiden bahsederken: "Efendiler, bu zât otuz sene evvel Rus müslümânlarının müstağrik oldukları deryâ-yı cehâlet-i amikadan tahlîs için gazetelerle risâlelerle ref'-i sadâ ittiği esnâda bir taraftan olanca dehşetiyle hüküm-fermâ olan Rus istibdâdının ortaya attığı mevânî-i azîme ile çarpışarak bir taraftan da ebâ-an ced gördükleri ve alıştıkları görenek beliyyesinden ayrılmak ve ıslahât sözünü işitmek, ulûm-ı cedîdenin ne olduğunu anlamak istemeyen ve bu sebepten günden güne hafre-yi helâk ve fenâyâ takarub eden Rus müslümânlarının taasublarıyla münâza'alar müsâdemeler ederek 'ukûle hayret verecek bir sebât ve metâneti sayesinde bugün gayretinin semerât-ı hasenesi iktitâf ediliyor. Ve kendisinin kıymeti takdir ediliyor" diyor. İnşâallah yakında zât-ı 'âlinizin de ekmekte olduğunuz tohumlar bereketle neşvünemâ bulacaktır. El sine-i şarkîyye daha doğrusu malûmât-ı şarkîyyeye ve Fransızca kitâplar mütâla'asıyla ma'ârif-i garbîyyeye mümkün olduğu derecede kesb-i vukûf etmek yani burada daha beş altı sene çalışmak sûretiyle biraz kendi cehlîmi izâle ettikten sonra Bosna'ya gelip mezhebdaşlarıma hizmet etmek istiyorum fakat bi't-tabî kendimi o vazîfeyi ifâ edebilecek sûrette ihzâr etmek için birkaç sene lâzımdır.

Buranın ahvâlinde istifsâr buyurulursa tabî'i gazete münderecâtı her gün manzûr-ı 'âliniz oluyor. Buranın asâyişi te'mîn edebilirim ki şimdiki gibi hiçbir vakit olmamıştır. Harîk yok, cinâyet yok, sirkat yok hâsılı vukûât-ı zâbita mefkûd gibi yalnız Girit meselesinden dolayı efkâr-ı umûmiye galeyandadır. Her tarafta mitingler yapıyorlar. Yunana ilân-ı harb edilmesi arzû ediliyor bununla beraber Girit meselesinin menâfi'-i Osmâniyye muvâfık bir sûrette hal edileceği hakkında herkesde bir kanâat-i tâmmeye vardır.

1 Haziran 1908 tarihinde yayın hayatına başlayan Tarik gazetesinin ilk yılı 21 Nisan 1909 yılında sona ermektedir. 21 Mayıs 1909 tarihinde ikinci yılına başlayan Tarik, 11 Nisan 1910 tarihinde son sayı ile veda eder. Tarik'in son sayısında başyazar Mehmed Čaušević, özel nedenlerden dolayı gazetenin çıkmayacağını bir sonraki sayının ne zaman çıkacağını belli olmadığını söyler. Gazetede pek çok imzasız metin bulunmakla birlikte bu metinler, Mehmed Džemaluddin Čaušević'e aittir. Gazetenin yazarın ölümünden dolayı devam etmediği düşünülmektedir. Tarik gazetesi iki yılın sonunda 1150 aboneliğe ulaşmıştır. *Prema članku H. Mehmeda Handžića Pabirci o naučnom i književnom radu rahmetli H. Džemaluddin ef. Čauševića (Novi behar, 1938, XI, 20, str. 309), objavljenom povodom smrti M. Dž. Čauševića, najveći dio nepotpisanih članaka u Tariku djelo je samoga Čauševića. Pred kraj izlaženja Tarik je imao 1150 pretplatnika.* (Hasanović, 2010:83)

Gazetede ki son Türkçe metin ise aşağıda verilmiştir:

İltifat-ı kadr-şinasanelerinize teşekkürler ederiz. Mezhebdaş, vatandaşlarımıza ifâ-yı hudmet bâbında düçar olmakda bulunduğumuz müşkülât, bedihî ve pek çoktur. Çünkü hased, 'inâd, tefrika hülâsa cehl zulmetiyle "matmûsü'l-ayn" olan birçok huffâşân nur-ı hakikâte bakamıyor atalet döşeğinden kalkmak istemiyor. Lakin sizin gibi güzide şübban vatanın himmet ve sebâtıyla inşallah yakın vakitte bu ataletten kurtulur en "en leyse lil insani illa masai" sırrını anlarız. Cenab-ı Hak cümlemizi muvaffak bi'l-hayr buyursun!

(Tarik, II/1909, s.4)

Boşnaklar, özellikle 1878 yılından sonra bu gazetelere yansıyan kendi dilleri konusundaki bilinçli davranışları aslında yeni değildir. Osmanlı döneminde de kendi dillerini bırakmamışlardır. *Hem günlük hayatta hem de yazı dili olarak kullandıkları Türkçeye kendi mahalli kültürlerinden kattıkları bazı unsurlarla Boşnak Türkçesi denebilecek bir hava kazandırdılar. Türkçeyle ve klasik doğu kültürü ile bu kadar iç içe olmalarına rağmen Boşnaklar kendi mahalli dillerini ve kültürlerini de tamamen terk etmediler.* (Morina ve diğ.,92,http://docplayer.biz.tr/3153824-Rfan-morna-lindita-latif-xhanar.htmlerişim tarihi:15.06.2016.)

Sonuç

Bosna-Hersek'te 1850 yıllarından itibaren matbaanın kullanıldığı bilinmekle birlikte özellikle Avusturya-Macaristan döneminde yaygınlaşan gazeteler sayesinde basın hayatı canlanmıştır. Toplum hayatında önemli görevler üstlenmiş olan Tarik, Misbah, Muallim, Gülşen-i Saray gibi gazeteler Arapça harfleriyle Boşnakça, Arapça ve Türkçe dilinde yayın yapmışlardır. Başlangıçta sadece Arap harfleriyle yayın yapan bu gazeteler daha sonraki sayılarında Latin ve Kiril alfabelerini de kullandıkları görülmektedir. Bu Osmanlı dönemindeki etkinin azalması, yeni başlayan Avusturya-Macaristan dönemindeki etkinin artması ile alakalıdır. Artık eni bir döneme girilmiş ve yavaş yavaş kültürel hayat da bu durumdan etkilenmiştir.

1 Haziran 1908 yılında yayın hayatına başlayan Tarik gazetesi iki yıllık yayın hayatında önemli bir görev üstlenmiştir. Özellikle Arap harfleriyle Boşnakça metinler sayesinde Boşnaklara dini eğitim vermeyi en önemli amaç olarak görülmüştür. Gazetede ki öğretici metinlerle medreselerdeki muallimlere yardımcı olunması amaçlanmıştır. 1150 gibi bir tiraja sahip olan gazetede ana dilin önemini vurgulanarak, Müslüman dünyasından, dönemin sosyal, siyasi durumundan haberler içermektedir. Bu özelliğinden dolayı gazete aynı zamanda tarihi belge niteliğinde olup sosyolojik değeri de bulunmaktadır. İki yıl yayın hayatı süren gazete, başlangıçtaki programını sürdürmüş olup, 11 Nisan 1910 yılında son sayısı çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- DAŞCIOĞLU, Yılmaz (2006). „Boşnak Şair Musa Kazım Çatiç'in Gözünden Türk Edebiyatı“, *İlmi Araştırmalar*, s.22, s. 65-81.
- FURAT, Ayşe Zişan (2013). *Gayrimüslim İdare Altında Müslümanların Din Eğitimi*, İstanbul:İdil Yayıncılık.
- HASANOVİĆ, Avdija (2010). *Vjersko Prosvjetni Sadržaji Alhamijado Periodike u Bosni i Hercegovini*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Saraybosna: Univerzitet u Sarajevu Fakultet Političkih Nauka.
- KAYA, Fahri (1997). *Çağdaş Boşnak Edebiyatı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MORİNA, İrfan, LATİFİ, Lindita, *Bosna'da Osmanlı Dönemine Ait Edebiyat Araştırmaları ve Namık Kemal'in Boşnakçaya Tercüme Edilmiş Eserleri*, http://docplayer.biz.tr/3153824-Rfan-morna-lindita-latif-xhanar.html erişim tarihi:15.06.2016.
- SANCAKTAR, Caner (2011). „Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası“, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2011 (27-47)
- SEYHAN, Salih (2012). „Osmanlı Döneminde Bosna-Hersek'te Çıkan İlk Özel Türkçe Gazete Gülşen-i Saray“, *Selçuk İletişim*, 7, 3, s.110-116.
- SEYHAN, Salih (2013). „Bosna Vilayet Gazetesi Bosna'nın Kısa Tanıtımı ve İlk Dört Sayısının Sadeleştirilmiş Özeti“, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2): 141-160
- Tarik, (I/1908). Sarajevo: Uredništvo Tarika, s.1, s.1
- Tarik, (II/1909). Sarajevo: Uredništvo Tarika, s.4

زا اوغلاسه پلایا
سه زا چیهلو ستازو
۲۰. آ زا پولا
ستاره ۱۰ فرونا.

برهتلاسه ای چسا
شالیو سه نا:
Uredništvo
"TARIKA"
Sarajevo.

طریق

چیهنا مو به نا
غودینو ۳ قرونه.
پوهیدی پرویدی
۳۰ هلهوا.
آدرسا
اوره دینشورو «طریره»
سارایه وور.

علمی و ادبی جریده = لیست زا پۆقۆ ای زا باورۆ

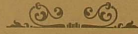
از سارایه وۆ ۱ جمادی الاولی ۱۳۳۶ ۱ یونا ۱۹۰۸

سادرؤای:

•• - ابتدا
•• - درانا راجیو
•• - جواد: نئی مکتبی
حلمی: اسلامتی و ملیقانی
رضای: زا باونی دینو
دؤراندینش: پۆغله د پۆ سوبه وۆ

اخطار: بوسنه - هر سك خارجنده كي يرلر ایچون «طریق» ك
سنوی آبه نسی بش (ه) قروندر .

از سارایه وۆ پوهیدی پرویدی دؤربوایو سه قود اوره دینشورا
ای قود سؤقوللیسه آریب آغه از چاره وۆ ایلیچی

اسلامقا دؤنیچما شامباریا از سارایه وۆ .

رجای مخصوص

معارف اسلامیه تعیمی باینده کی عمت علیه زینه استناداً «طریق» مزك براقج عددی
نام عالیگزه کوندرلیدی. لطفاً ازاده کی احیا کنز اوره سنده توزیع و بدل اشتراکلی بعد
الاستیصال بؤ طرفه ایصال و مشترک الراجق ذوانک اسامیسی تعیین اینک خصوصنده
بذلروت بیروماری متمنادر.

مصارف طبعیه حسابیه «طریق» ک بدل اشتراکی یک دؤن، سنوی یالکز اؤج -
بش قروندرن عبارت اؤلمغه و بره سیده براغلامسی خصوصه اعتا ایدلک مقررور.
«اداره»

دراغی پریساته لیو!

پۆشتو په اؤوؤ اوره دینشورو اؤسوه دؤچهنؤ، دا زاغؤ وارانہ اسلامتؤ
ناؤقؤ، شالہ وام نهؤقلیقا قومادا سونؤ «طریق» ای مؤلی، دا رازدیه لیته
مهجؤ سوؤیه بریانه له، دا بره تیلانؤ پۆقویته ای توجنؤ آدرسو بره تیلانینقا
اؤزناچیته ای اؤوامؤ پۆشالته .

قافؤ ویدیته لیستو به اؤداره نا وولؤ نیتقا چیهنا، هر سه زملی، دا
نا سوافؤ دؤبوا. نه رادی سه او قافؤؤ دؤبیتقؤ، دؤستا به آقؤ سه نمانتؤ
شامبارسی ترؤشقؤوی .

شتؤ بی - مؤره بیی - قاشته مؤرالی رهجی، توجه مؤ ساد قازانی،
آ تو به، دا چه لیست دؤبوانی سامؤ اؤنای، قو بؤده بره تیلانؤ بؤسلاؤ .
نیبه پۆترمنؤ زا اؤواقه ماله قؤسؤی وهره سیبؤم بارانای .

«اؤره دینشورو»

طریق

زا اوغلاسه پلایا
سه زا چیهلو ستازو
۲۰. آ زا پولا
ستاره ۱۰ فرونا.

برهتلاسه ای چسا
شالیو سه نا:
Uredništvo
"TARIKA"
Sarajevo.

۱ برزی «طریق» ازلازی
موانوع ملاحظا.
چیهنا مو به نا
غودینو ۳ قرونه.
پوهیدی پرویدی
۳۰ هلهوا.
آدرسا
اوره دینشورو «طریره»
سارایه وور.

علمی و ادبی جریده = لیست زا پۆقۆ ای زا باورۆ

از سارایه وۆ ۱ جمادی الاولی ۱۳۳۶ ۱ یونا ۱۹۰۸

کیمکه بسم الله ایله برکاره ایلر ابتدا
خیر ایله آمام ایدر اول کاری البتده خدا

ایشته «طریق» ده نام خدای آکارای عرش وجود ایدیبور، سینه سی
خیر خواهان اسلامه آجیور، ارباب حینک، اصحاب مروک «انما المؤمنون اخوة»
مرکز نده جمیع ایلمسی باینده دتار صاحبور ودرعهده ایلیکی وظیفه مقدسه ایفانته باشلابور.
ملکتزده عرب حروفی طائیفان یک چؤق و فقط عربجه، ترکیه ویا
فارسجه یلن ثابت آؤ اؤلمغه بویه برغرته به یعنی عرب حروفیه بوشناچیه برجریده به
چوقدینری احتیاج ندیدمن وارایدی. ملکتز اهلای مسلمسی، لاتین جیریل (جیریل)
حروفیه نشر اولتان، تمدد غرته لری اوقویه بوا یکی یازوده کب ملکه ایلیکلری
کی بدما «طریق» ک قرأتی سابه سنده دخی مکاتبده قراندقلری حروف عربیه
بیلیکلکری آرندراراق عموم اقوام اسلامیه مسلک لازم السلوکنه یناشیرلر. «طریق» ک
مقصود اصلیبی، بو ایسده آره صره ترکیه، عربجه و فارسجه مقالات کتیرمکن
کندتی منع ایده میه چکدر .

هر شبر عربنیک ابتداسنده جتاقچ اولان بوجریده ک باشلیجه علمی،
ادبی اولمسی مصمم ایسده احوال عللدن با خصوص «عالم اسلام» دن هر وقت برخلاصه
کتیرمه کی سی وغیرت ایده چکدر . ومانا التوفیق وعلیه التکلان .

دراغا براجو

پۇغەدامۇلى ئا سوۋۇپ براجو پۇ
برۇستراۋم سويەتو اوسۇپتو ئا اۋتۇ
ئا ايستۇتو، اۋپازېمەمۇ، دا يە ولېلقا
رازلېقا اۋمەجۇ تېخ اى ناس. قاد
دۇجەش اۋ اناطۇلۇ يەدۇم جۇپانۇ، تە
پۇجەش س ئېم راغۇدارانى، اۋنەمادى
تە تەغۇر جېستى آداب اۋ غۇۋۇرۇ اى
پلمەنېتە مېلى.

سېرۇمىشنىۋ ستانە تۇغا جۇپانا نېيە
مۇ دۇبۇستېلۇ، دا اۋجى اۋ مېكتېۋ
ويشە - مۇرە - يېنى - اۋد يەدەنە غۇدېنە،
يازا تۇ، شتۇ يە تاقۇ تېبە، مى قازەمۇ:
دا نەيما نېغدىبە تېبەلۇقا قۇ اۋ غائالېيا.

آلى پۇجىمۇ دالە! آقۇ زاۋرېتۇ
اۋ تۇرپۇ تۇغا جۇپانا، نەجەمۇ ناچى
سامۇ قوملېج ھالەبا اى سورائۇ قۇ اۋ
ناشېج، نەغۇ جەمۇ ناچى اۋ تۇرپى ماقار
يەدان كىتاب. شتا جە مۇ ئاى كىتاب، زار
اۋن زنا اۋجېنى اۋ كىتابۇ، قاد زنامۇ
دا نېيە پۇلازېرۇ اۋ مەدرەسۇ؟ -
زنا. اۋن يە ايشاۋ اۋ مېكتب سامۇ
يەدۇ غۇدېتۇ، زا تۇ يە غۇدېتۇ ناۋجېتۇ
اۋجېنى اۋ كلام قەدىق اى تاقۇ يە
ناۋجېتۇ سوۋيە مۇسلىمانسۇ بېسمۇ.
مەجۇ تېم يە برۇۋجېتۇ درسېلە برەد
جۇجۇم يەدان كىتاب، تە سە يە اۋپۇتېتۇ

اۋجېنى عبارۇ سوۋۇغ يەزېقا، داقلە
عبارۇ ژنا، يەزېق ژنا، تە اۋجى يەدان
پۇ يەدان كىتاب اى سام سەبە تېبە
جېنى.

آ ساد دا وېدېتۇ، قاقۇ يە تۇ قۇد
ئاس. دېيەنە دۇجە اۋ مېكتب اى برە
غۇدېنە اۋجى سلاقتۇ دۇق تراپە اۋجەنە
پېسما، آ جېم برەجە سا عىربسقە عبارە
ئا تۇرسقۇ، قۇيا مۇ يە ساما دۇرۇچېيا
اۋد عىربسقە، تە پۇش جېم پۇجە دۇرۇ.
سۇرۇقۇ غۇۋۇرېنى ئا ئېمە عبارۇ اى
مەنېبۇ پۇستانە ساپت اى اۋبەنەجەن
اۋ سوۋم سواجاتۇ، تە غلەدا - آقۇ سە
مۇرە - دا سە اۋرۇجە. دۇرۇغۇ يە قاد
سۇ دېچا اۋدراسلا، قۇيا پۇزۇلېۋ سوۋى
يەزېق اى قۇيا قۇتلىيە سواجاپۇ. پۇزنانا
يە ستوار، دا سواقۇ اۋد تەرەنا قىلېجى.
اۋ راتۇ دۇيا، قادا بى سە دېيەنە تېبالۇ
زالۇپېنى اۋ كىتاب، اۋتۇ اۋ نەمۇ وېدى
سوۋى تەرەت اى تاقۇ نېيە مۇغۇجە
ئا اوۋاى دۇساداشى ناچېن برۇۋېدىنى
اۋ دېچى وۇلۇ زا اسلامسۇم ناۋقۇم،
يە دا يە مۇغۇجە، اۋستالا بى ئاشا
دۇغا براجا قۇد ناچېنا برۇۋۇغ اى قۇد
عىربسقۇغ يەزېقا، ئا قۇبەم يە سامۇ نەقاد
سوا اسلامسقا ناۋقا بېلا. آلى اۋنى
قۇد تۇغا ناچېنا تېبەسۇ اۋستالى، يە

اى سادۇزى شتۇ يە دۇراۋ اۋ باھەنى
اى. ويشە ناش ملادېج تە اۋزىنا كىتابا
اۋ رۇقە ئى اۋنای، قۇبى يە اۋ غرادۇ،
آ قامۇلى اۋنای ئاسەلۇ. ئا ئاى ناچېن
نېما ناش غىراجېن اۋنە سرەجە، قۇبۇ
اېما اناطۇلسقى جۇپان.

اۋ زادەدە وریبەمە پۇجەلا سە يە
اسلامسقا ئاۋقا پۇمۇجۇ لا ئېنېچە اى
جېرېلېچە برەۋۇدىنى ئا ناش يەزېق اى
اېما لېيېنى برەۋۇدا، آلى ئا اسلامسقا
ئاۋقا بېۋىنى بېسانا لا ئېنېچۇم اېلى جېر-
لېچۇم نە دۇلازى اۋ رۇقە سەۋسقە
ملاەدەزى نېقاد، نېنى دۇلازى اۋ رۇقە
غىراجانسقە ملاەدەزى اۋندا قادا ئى تېبالا
دۇجى، آ تۇ يە اۋ راتۇ دۇيا بەز دا
سېۋمېنەمۇ، دا بى سە اسلامسقا ئاۋقا
پۇنۇ سلاجە سا مۇسلىمانسۇغۇ بېسما
اۋچېلا.

بېسانە ئاشەغا يەزېقا سا عىربسقىم
جرۇقۇدېما تە مۇرە سە اۋزەق دا يە تۇرا
مېساۋ، تا يە مېساۋ اۋرلازېلا ئا پۇورېنېز
اى اۋتېرىبە اى زېبانە، دا سۇ برېلاقتە
ئاشە دۇمۇرېنە دۇبۇستېلە، دا نېيەسۇ
تە برەستاتۇ راتۇوى بېلى، دا سە يە
سامۇ يەدان دەسئاق غۇدېنا مېرۇ اى
سلۇۋۇدۇنۇ برۇمېشالۇ اۋ تەمبېمۇ
[برۇشېرەتۇ] اسلامسقا ئاۋقە، مى بى

زانۇست، قۇيا سە باۋى اصول ئىدرېسۇم
اى اصول تېرىبەتۇم، قازە، دا سە مۇرە
دېجى پۇجەنى نە پۇزنانى يەزېق، قۇيا
سۇ دۇرۇ راۋوبېنا (مستەد) اۋ دۇل-
نەستوى غۇدېنى، آ اۋ اۋجە، دا تېمالا
پۇجەنى اۋد يەنەستە غۇدېنە. دۇنلە
تېمالا دا دېچا اۋجە ئاۋقە س مەنېسقۇغ
يەزېقا اى ئا تەمەلۇ تۇغا وېدېتۇ داناس
اۋ مۇسلىمانسقىم زەمالسا پۇجەنە مەكتبە
سا راسېۋرەدۇم اى وېرسقە اى
سۈپەتقە ئاستارە اۋ مەنېسقۇم يەزېقۇ.
داقلە مى سە مەجۇ سوۋۇم براجۇم
اۋرېچقا، قۇد ئاس دېيەنە اۋد ۵ - ۶
غۇدېنا، قۇبە نە زنا چەسېتېتۇ ئى
دۇياپەستاق مەنېسقىج رېيەچى، مۇرا
دا اۋجى برە وېرسقە برۇبېسە برەقۇ
تە پۇزنانۇغۇ مۇ يەزېقا اى زا تۇ اېمامۇ اۋد
تۇغا نە ئاراۋنۇغ رادا اۋوۋە پۇشئەدېچە:
دېيەنە اۋجى اۋ مېكتبۇ تىرى - چەتېرى
غۇدېنە، آ زا تۇ وریبەمە نە مۇرە سولا.
داتى تۇرسقۇغ يەزېقا ئى تۇلۇقۇ، دا بى
مۇغاۋ سام بەز تۇجە پۇمۇجى اۋر ناى-
لاقتەغ كىتابا راۋزۇمېنى، تۇ ئېنى يە قادا
اۋ ناس بېلۇ، نېنى چە قادا بېنى. دۇق
پۇلازى اۋ مېكتب، راۋزۇبېسە رېيەچى
برەۋۇدېنى، آلى ويشە پۇورېشنى اى
ئا باھەت. قاد اۋرەجە اۋر مېكتبا، زاۋ-
راۋى برەۋۇد رېيەچى، آ زاۋرراۋى